

Kort om känslor

Dylan Evans. Övers. Elin Isberg. Fri Tanke Förlag 2010. 175 s.

ISBN 978-91-86061-12-8

Är ravefesten genvägen till lyckan? Bör vi ge datorer känslor? Och är krissamtal efter en traumatisk upplevelse egentligen en god idé? I boken *Kort om känslor* diskuterar den brittiska akademikern Dylan Evans frågor från olika vetenskapliga discipliner, så som socialantropologi, psykologi, robotik och filosofi.

Först den evigt aktuella frågan: är känslor medfödda eller inlärd? Evans berättar om en socialantropolog vid namn Paul Ekman, som menade sig kunna bevisa att inte alla känslor är inlärd. Att inte alla känslor är inlärd låter möjligtvis självklart, men så var det inte på 60-talet då Ekman presenterade sin forskning om ”känslornas universalspråk”. I de vetenskapliga kretsarna var det så hårt inrotat att känslor var kulturstyrd, att han blev mött med hån. Men Ekman vann striden till slut, och idag är det allmänt accepterat att inte alla känslor är inlärd. De känslorna Ekman såg på som grundkänslor kallade han för *primära emotioner*. Bland dessa är glädje, ledsnad, ilska, rädsla, förvåning, avsmak.

Men det är inte bara de primära emotionerna, som i boken beskrivs som medfödda, utan också de sociala emotionerna; även om de varierar i grad mellan olika kulturer. Bland de sociala emotionerna återfinns kärlek, skuld-känslor, skam, förlägenhet, stolthet, avund och svartsjuka. Dessa känslor har i likhet med de primära formats genom vårt evolutionära arv. Enligt Evans uppstod några av de primära emotionerna, så som rädsla, så tidigt som för 500 miljoner år sedan, hos de allra första ryggradsdjuret. De sociala emotionerna verkar däremot innefatta mycket mer bearbetning i hjärnbarken, berättar Evans, och måste därmed vara betydligt yngre än de primära emotionerna. De sociala emotionerna skiljer sig också ifrån de primära på det sättet att medan de primära in-finner sig snabbt och varar några sekunder åt gången, så kräver de sociala emotionerna lång tid för att byggas upp och sjunka.

Evans opererar även med en tredje kategori: kulturspecifika känslor. En av de kulturspecifika känslorna han berättar om är en känsla som upplevs av gurumbafolket i Nya Guinea, och som andra människor aldrig tycks uppleva. Denna känsla kallas *att vara ett vildsvin*. Den kallas så eftersom att de som har den, eller befinner sig i det här tillståndet, beter sig precis som vildsvin: ”de löper amok, stjälar föremål av ringa värde och anfaller förbipasserande” (s. 30). Enligt Evans är ett intressant drag hos kulturspecifika känslor att de ofta ger människor en utväg ur problematiska situationer. Till exempel är det framför allt Gururumbamän mellan 25 och 35 år som upplever känslan att vara ett vildsvin, och de som gripits

av den känslan behandlas påfallande tolerant, man tar även särskild hänsyn till dem som lider av känslan, till exempel genom att ge en tillfällig frist från ekonomiska plikter. Det är ingen slump att vildsvin-känslan drabbar dem som har något att vinna på det, berättar han, och hänvisar till en psykolog som hävdar att många känslor är till för att hjälpa människor hantera sin kulturs särskilda krav (s. 32).

Detta är ett av Evans grundargument, att utvecklingen av känslorna stödjer förnuftet, att känslorna är förnuftets allierade. För att illustrera sina poänger använder han genomgående exempel från populärkulturen, till exempel karaktären Spock i tv-serien *Star Trek*. Spock är halvt människa och halvt "vulcan". Vulcanarna skilde sig från människorna genom att ha spetsiga öron. Det fanns dock också en mycket djupare, osynlig skillnad: deras hjärna var överlägsen människornas, eftersom de inte hindras av passioner. De hade gjort sig av med detta "primitiva rudiment". Denna uppfattning, att känslor står i vägen för vår intelligens, argumenterar Evans emot. Han kritiserar vissa filosofer för att ha gett upphov till sådana missvisande och negativa bilder av känslor. Evans anklagar särskilt Kants moralfilosofi för att vara "vulcanmoral", då det enda sättet att handla moraliskt riktigt är att lyda den moraliska lagen helt utan känsla. Detta vittnar enligt Evans om en "blodlös syn på moral, som bara lämpar sig för vulcaner" (s. 67). Att handla moraliskt handlar *inte* om en förmåga att följa regler, argumenterar Evans, utan om känslor som sympati, skuld och stolthet.

En annan fråga som Evans utforskar är hur vi ska handskas med svåra känslor. Våra förfäder började troligen ge kramar och smek som tröst innan de lärde sig att tala. Senare, när människor märkte att ord kan ha en stark antidepressiv verkan när man ger andra tröst, så började de naturligtvis använda samma språkliga medicin på sig själva. Detta är en idé som är högst levande inom modern psykologi som kognitiv terapi: att man genom att lära sig att identifiera negativa tankar ska kunna ersätta dem med mera positiva. Ett annat sätt är "ventilering", vilket innebär att man talar om obehagliga känslor för att få dem att gå över. En som banade väg för denna tanke var läkaren Sigmund Freud.

Men hur kom Freud på denna tanke? Enligt Evans vilar denna teori på en hydraulisk syn på känslor. Inom den hydrauliska teorin om känslor "ses känslorna som mentala vätskor som cirkulerar genom psyket, på ungefär samma sätt som blodet flyter genom ådrorna" (s. 77). Evans skriver att när man hör någon säga saker som "stäng inte känslorna inne", så bekräftar de denna bild av känslorna. Tanken är att överflödiga ånga måste ventileras ut. Freud använde det grekiska begreppet *katarsis* för att beskriva avlägsnandet av den "mentala vätskan". Evans berättar att när Freud började använda denna term, så "gav han oavsiktligt upphov

till den felaktiga uppfattningen att den hydrauliska teorin om känslor har sina rötter till det gamla Grekland. Inget kunde vara mer felaktigt” (s. 79). Evans drar i stället fram Descartes lära om hur psyket fungerar som den första säkra källan till en hydraulisk uppfattning om känslorna.

Här tar Evans fel. Evans har rätt när han hävdar att det katarsisbegrepp vi kan läsa om i Aristoteles’ *Om diktkonsten* skiljer sig från det moderna/freudianska sättet att tala om katarsis. Men i första boken i *Om själen* skriver Aristoteles om hur ilska kan definieras som att man har kokande vätska inom sig. Det blir därmed lite lustigt när Evans å ena sidan skriver att det hydrauliska synsättet inte kan hittas i det gamla Grekland, medan han å andra sidan (omedvetet) använder Aristoteles metaforiska definition till att förklara just denna teori: ”Eftersom många vätskor enkelt kan omvandlas till ånga kan även gasrelaterade metaforer som ’du håller på att koka över’ syfta på den hydrauliska teorin” (s. 77).

I *Kort om känslor* diskuterar Evans också känslor i relation till artificiell intelligens, droger och minnet. Han har lyckats skriva en populärvetenskaplig bok som är lätt att läsa, med många spännande teorier och exempel. Det märks att författaren har en bred vetenskaplig bakgrund – han är inte bara filosof, utan även psykoterapeut, filmskapare, forskare i robotik och lektor i beteendevetenskap. Det finns dock en lära som Evans verkar vara särskilt influerad av, nämligen evolutionsbiologin. Detta kommer till exempel till uttryck i meningar som denna: ”Anledningen till att vi blir glada av att ha sex, träffa gamla vänner och ta emot gåvor är att alla dessa saker bidrog till våra förfäders framgångar i att fortplanta sig” (s. 46). Det tycks som att alla positiva känslor är till för att belöna beteende som ökar chanserna för att reproducera sitt genmaterial. På samma sätt förklarar han sorg: Vi blir ledsna när vänner dör därför att ”sådana händelser ökade våra förfäders risk att misslyckas med att fortplanta sig” (s. 46). För att vara en person med imponerande sammansatt kunskap om känslor, så tycks hans grunduppfattning därmed vara överraskande primitiv. En syn på känslor som morot och piska.

HEGE DYPEDOKK JOHNSEN

Från ett öppet universum: Studier i Karl Poppers filosofi

Red. Ola Lindberg. Bokförlaget h:ström 2012. 310 s.

ISBN 978-91-7327-174-5

Karl Popper (1902–1994) var en av de mest kända filosoferna under förra seklet. I viss utsträckning var han också inflytelserik, men som Ingemar Lindahl påpekar i denna bok tycks den allmänna uppfattningen vara att han har haft ett långt större inflytande på vetenskapsmän än på filosofer”